

ALEKSANDRA HNATIUK

Warszawa/Kijów

Członek „Polsko-Ukraińskiej Komisji dla Badania Relacji Wzajemnych w latach 1917–1921”, wspólny Sekretarz obu Komisji

SOJUSZ PIŁSUDSKI–PETLURA 1920. ASYMETRIA OCEN POLSKICH I UKRAIŃSKICH

CHCIAŁABYM SPOJRZEĆ Z NIECO innej perspektywy na kwestie przedstawione przez Jana Jacka Bruskiego, który słusznie podkreślił sprawczą rolę, jaką odegrali dwaj mężowie stanu. Znalazło to odzwierciedlenie w nazwie, jaką otrzymał Sojusz. Warto pamiętać, że niegdyś nawet sama nazwa Sojuszu budziła kontrowersje. Negatywna ocena Sojuszu kładła się cieniem również na postaci Piłsudskiego oraz Petlury, rzutując na ocenę ich działań. Wskazywano przy tym na ich bezpośrednie sprawstwo, wbrew interesom narodowym, czyli nie wprost oskarżano o zdradę interesów narodowych. W interpretacji ukraińskiej bardziej winny był Petlura, w interpretacji polskiej to Piłsudski przejawiał co najmniej nieodpowiedzialność.

W Polsce kontrowersje wokół Sojuszu endecja wykorzystywała dla porachunków z Piłsudskim. Wzorem nieprzyjaciół Polski, od bolszewików zaczynając, prawicowa prasa przypisywała mu „awanturnictwo polityczne”. Podobnemu celowi służyła nazwa „cud nad Wisłą”, będąca

РЕЗЮМЕ

Оля ГНАТЮК

Альянс Пілсудський–Петлюра 1920 р. Асиметрія польських та українських оцінок

cd. s. 80 →

Асиметрія польських та українських оцінок Альянсу 1920 р. вже очевидна на рівні назв прийнятих в обох історіографіях – Альянс Пілсудський–Петлюра та Угода Варшавська. За головну причину цієї асиметрії

odwołaniem do pobożności ludowej, w realiach politycznych początku lat 20. XX w. ta nazwa miała przyćmić rzeczywiste zasługi Naczelnego Wodza i wojsk sojuszniczych w zwycięstwie nad bolszewikami.

W ukraińskim przypadku podkreślanie sprawczej roli dwu przywódców w konsekwencji powodowało przerzucenie na te postaci winy za niepowodzenie w walce o niepodległość. W moim przekonaniu to nie tylko zasługa antypolskiej i antyukraińskiej propagandy sowieckiej personifikującej wroga (uosobieniem stali się właśnie Piłsudski i Petlura), że do dziś postaci te są raczej negatywnie oceniane przez Ukraińców. Władze komunistyczne dołożyły rzeczywiście wielu starań, by zohydzić te postaci. W ostatnim trzydziestoleciu ten stosunek wobec Petlury i Piłsudskiego powinien był się zmienić, ale tak się stało w bardzo ograniczonym stopniu. Do tej pory nie ma pomnika Petlury w Kijowie, badania opinii społecznej, przeprowadzone przed kilkoma laty pokazały, że dla Ukraińców nie jest to postać miary Piłsudskiego – to miejsce na panteonie zajął Mychajło Hruszewski, którego działalność ocenia pozytywnie trzykrotnie więcej respondentów. Co więcej, nad pozytywną oceną działalności Petlury przeważa negatywna, a oceny neutralne i brak wiedzy o tej postaci przejawiało aż 40% respondentów. Petlurę ocenia negatywnie, ponad dwukrotnie więcej respondentów niż Piłsudskiego.

Jakie są przyczyny takiej sytuacji, oprócz wspomnianego już długotrwałego oddziaływania propagandy sowieckiej? Wydaje się ona oczywista: to Petlurę, nie Hruszewskiego obwinia się o niepowodzenie walki o niepodległość. Piłsudskiego zaś Ukraińcy postrzegają jako skutecznego polityka, choć już niekoniecznie pozytywnie oceniają jego działania wobec Ukrainy. Podsumowując tę część wyводу, w przypadku ukraińskim negatywnie postrzeganie dotyczy zarówno architektów niepodległości i strategicznego sojuszu – Piłsudski i Petlura, jak i samą nazwę Sojuszu, którą w Polsce skłonni jesteśmy postrzegać jako neutralną bądź uwypuklającą wkład tych mężów stanu w walkę o niepodległość Polski i Ukrainy.

Z kolei nazwa, przyjęta w ukraińskiej historiografii, mianowicie „Ugoda Warszawska” (względnie Traktat Warszawski) jest nieco myląca, bo brzmi prawie tak samo jak Układ Warszawski z 1955 r. (po ukraińsku brzmi identycznie). Do tego stopnia myląca, że polska Wikipedia zaznacza: „Układ Warszawski – nie mylić z Konwencją Warszawską lub Traktatem Warszawskim”. W nazwie tej tkwi też element oceny negatywnej: o ukraińskich interesach decydowano gdzieś w Warszawie. Wpisuje się to w propagandę sowiecką i rosyjską, przypisującą Polsce ogółem i Piłsudskiemu w szczególności, dążenia imperialne. Dziś myśli w ten sposób z całą pewnością mniejszość Ukraińców, jednak na poziomie podświadomości nazwy te zawierają ładunek negatywny.

W jaki sposób zdemitologizować to podejście i spopularyzować bohaterów ukraińskiej i polskiej walki o niepodległość – na to pytanie w niewielkim jedynie

stopniu mogą odpowiedzieć historycy. To zadanie polityki państwa, w tym także polityki pamięci i upamiętnień bojowników o niepodległość lat 1917–1921. To zadanie autorów podstaw programowych podręczników, z którego niestety się nie wywiązują. To także zadanie twórców kultury masowej, która jak niegdyś *Trylogia* Sienkiewicza, bardziej wpływa na kształtowanie opinii publicznej, a zwłaszcza wyobraźni historycznej, niż prace akademickie. Przykładami straconej po temu okazji są filmy *Bitwa warszawska 1920* Jerzego Hoffmana oraz *Tajny dziennik Symona Petlury* Olesia Janczuka. Film dokumentalny *Trudne braterstwo* ani nie miał tej siły oddziaływania, ani – z dzisiejszego punktu widzenia – nie jest dla widza atrakcyjny.

Zadaniem historyków, z którego w moim przekonaniu wywiązują się dobrze, a nawet bardzo dobrze (nie będę tu wymieniać studiów obecnych tu i nieobecnych osób), jest podejmowanie nowych badań i proponowanie nowych interpretacji, w tym przypadku – Konwencji warszawskiej. Jestem przekonana, że wydawany właśnie przez polsko-ukraińską Komisję ds. badania relacji wzajemnych w latach 1917–1921 tom pierwszy dokumentów źródłowych dobrze się do tego przyczyni.

Od kwestii szczegółowych, choć natury ogólnej i dobrze obrazujących asymetrię ocen i interpretacji, przejdźmy do kwestii natury zasadniczej, o której wspomniano w referacie, czyli spojrzeniu Piłsudskiego na kwestię ukraińską i miejscu tej kwestii w ogólniejszym planie Piłsudskiego. W tym układzie, w jakim podpisywano Sojusz, wyglądało to także na gwarancje „polskiego stanu posiadania”, w czym znowu widać podrzędność. Toteż nic dziwnego, że ocena tego Sojuszu była na tyle krytyczna ze strony elit ukraińskich. W podejściu Piłsudskiego widoczny był paternalizm.

Możemy wracać do dawnego sporu, i pytać, na ile było w tym spojrzeniu miejsce na partnerstwo, a na ile były to relacje nierównorzędne. Wydaje mi się jednak, że ten spór mamy już za sobą. Warto natomiast odpowiedzieć na pytanie ogólniejsze, dotyczące istoty tej koncepcji geopolitycznej przebudowy Europy Wschodniej. Na ile zatem sama koncepcja „Stanów Zjednoczonych Europy Wschodniej” automatycznie oznaczała traktowanie Ukrainy, a także Białorusi jako państwa buforowego? Jest w tym podejściu dużo znaków zapytania. Chodzi tu nie tylko o stare i bolesne pytania o niesamodzielność, nierównorzędne traktowanie, czy instrumentalizację, które były obecne w praktyce. Ale czy to immanentna cecha tej koncepcji?

To pytanie dotyczy także współczesnej polskiej polityki wschodniej. Oczywiście wzmocnienie Ukrainy leżało i leży nadal w interesie Polski. Jest to kwestia gwarancji bezpieczeństwa, trudno zatem, by interpretować to w kategoriach instrumentalizacji. Odpowiedzi na to pytanie należy udzielać, biorąc pod uwagę miejsce Polski w ukraińskiej koncepcji niepodległościowej i w myśli głównego rzecznika Sojuszu – Symona Petlury. Czy Polska była jedynie tymczasowym taktycznym sojusznikiem, czy też partnerem strategicznym w walce o niepodległość.

I czy mogła się nim stać po ukraińskiej porażce w walce o Galicję Wschodnią? Czy rezygnacja z integralności terytorialnej w imię zachowania niepodległości jest działaniem usprawiedliwionym koniecznością?

Wydaje mi się, że w rozbieżnościach między Petlurą a większością ukraińskich działaczy niepodległościowych w odpowiedzi na te pytania, jak też myśleniu w kategoriach interesu państwa ukraińskiego i geopolityki tkwi przyczyna, dla której ukraińskie i polskie interpretacje Sojuszu 1920 r. wciąż się różnią.



РЕЗЮМЕ

cd. ze s. 77

авторка вважає провал Української революції/Української боротьби за незалежність, які українська громадська думка приписує Петлюрі. Ставлення до Альянсу залежить від ролі, яку йому відводять лідери публічної думки (*opinion makers*): стратегічне партнерство чи тактика, продиктована ситуацією. Питання територіальної цілісності сьогодні є головною перешкодою для перегляду української оцінки Альянсу.

